

Netherlands Quality Agency

HAS green academy

Herbeoordeling B Tuinbouw en Akkerbouw

230A2023.01

Samenvatting

In juli 2025 is de bestaande hbo-bacheloropleiding Tuinbouw en Akkerbouw van HAS green academy beoordeeld door een visitatiepanel van NQA. De beoordeling betreft een herbeoordeling van de toetsing (standaard 3).

Het panel stelt vast dat de opleiding de in 2023 geconstateerde gebreken ten aanzien van de toetsing van de afstudeerspecialisatie Topklas Ondernemen zorgvuldig en conform het door haar ingediende herstelplan heeft hersteld. De opleiding heeft allereerst een *Framework Leeruitkomsten Zelfstandig Ondernemen* opgesteld, gebaseerd op algemeen erkende ondernemerschapsmodellen. Studenten maken nu een keuze uit minimaal drie leeruitkomsten uit dit Framework en geven daarmee zodoende aan op welke facetten van ondernemerschap zij zich gaan ontwikkelen en getoetst gaan worden.

De opleiding heeft vervolgens de beoordelingsinstrumenten goed uitgewerkt in de vorm van heldere beoordelingsformulieren die aantoonbaar zijn afgeleid van de leeruitkomsten. Ook heeft zij de beoordelingsprocedure helder omschreven. In de nieuwe systematiek van toetsing is nu aantoonbaar gerichte aandacht voor het begeleiden en motiveren van studenten bij het ontwikkelen van een ondernemende mindset en vaardigheden. De opleiding heeft deze wijzigingen reeds in 2024 doorgevoerd en dit zorgvuldig geëvalueerd met studenten, docenten en examencommissie. Op basis van de evaluatie heeft zij voor studenten die in 2025 met de Topklas Ondernemen beginnen reeds een aantal aanpassingen doorgevoerd.

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
Inleiding	5
Beoordeling NVAO-standaarden	7
Standaard 3 Toetsing	8
Eindoordeel over de opleiding	11
Bijlagen	12
1. Bestudeerde documenten	13
2. Leeruitkomsten Framework Zelfstandig Ondernemen	14

Inleiding

Dit visitatierapport bevat de herbeoordeling van de hbo-bacheloropleiding Tuinbouw en Akkerbouw van HAS green academy (HAS). Het visitatiepanel van NQA dat de herbeoordeling heeft uitgevoerd is, met uitzondering van de secretaris, gelijk aan het panel dat in februari 2023 de opleiding heeft beoordeeld. Dit panel is samengesteld door NQA, in opdracht van HAS en in overleg met de opleiding. Voorafgaand aan de herbeoordeling heeft de NVAO het panel goedgekeurd.

Na het locatiebezoek op 14 februari 2023 kwam het panel tot het oordeel “voldoet ten dele” voor de totale opleiding, volgens het beoordelingskader van 2018. Het panel oordeelde “voldoet” voor de standaarden 1, 2 en 4. Voor standaard 3 oordeelde het panel “voldoet ten dele”. Het panel achtte dat het herstel van standaard 3 binnen twee jaar realistisch en haalbaar zou zijn. De opleiding heeft daarop het visitatierapport met een herstelplan voor standaard 3 bij de NVAO ingediend. Op basis van dit visitatierapport en het herstelplan besloot de NVAO op 20 september 2023 positief onder voorwaarden. Deze voorwaarden betreffen het doorvoeren van verbeteringen in het afstudeerspecialisatie Topklas Ondernemen, specifiek de beoordeling van het eindproduct van het onderdeel Zelfstandig Ondernemen (ZO): *“De beoordelingswijze sluit onvoldoende aan op datgene dat dient te worden beoordeeld.”*

Dit rapport beschrijft de bevindingen, overwegingen en conclusies van het panel betreffende standaard 3 de Toetsing. Voorafgaand aan de herbeoordeling heeft het panel het herstelplan, de toelichtende notitie op de ingezette herstelacties met bijbehorende bijlagen en een selectie van recente eindwerken bestudeerd (zie bijlage 1). Op 7 juli 2023 heeft het panel haar bevindingen besproken en verwerkt tot een totaalbeeld en oordeel dat in dit rapport wordt toegelicht. Panelleden hebben input geleverd op een conceptversie van het rapport, waarna een tweede concept is opgesteld dat ter controle op feitelijke onjuistheden is voorgelegd aan de opleiding. De panelleden hebben vervolgens kennisgenomen van de reactie van de opleiding en waar nodig zijn aanpassingen doorgevoerd. Hierna is het rapport definitief vastgesteld. Met alle verstrekte informatie heeft het panel tot een weloverwogen oordeel kunnen komen.

Het visitatiepanel bestond uit de volgende leden:

Naam	Rol	Kort functieomschrijving
Mw. MSC A. Persoon-Tijsseling	Voorzitter, domeindeskundige	Projectleider Onderwijsinnovatie, Hanzehogeschool Groningen
Mw. dr. G.J. Kuipers	Domeindeskundige	Opleidingsdirecteur: BSc Plantenwetenschappen, MSc Plant Sciences, MSc Plant Biotechnology, MSc Organic Agriculture 111
De heer ir. E.H. Poot	Domeindeskundige	Teamleider van de onderzoeksteams Gewasmanagement & Teel en Bloembollen van Wageningen University & Research business unit Glastuinbouw & Bloembollen
Mw. R. Liestro	Studentlid	Student bacheloropleiding Tuin- en Akkerbouw

De heer drs. R. Pijpers, auditor van NQA, trad op als secretaris van het panel.

Het visitatiepanel verklaart dat de beoordeling van de opleiding in onafhankelijkheid heeft plaatsgevonden.

Basisgegevens opleiding

Instelling	
Naam in RIO	Tuinbouw en Akkerbouw
Adres	Onderwijsboulevard 221
Website	www.has.nl/hbo-opleidingen/tuinbouw-en-akkerbouw
BRIN-nummer	21CD
Status	Bekostigd
ITK	Positief

Opleiding	
Eerste naam in RIO	Tuinbouw en Akkerbouw
Locatie	's-Hertogenbosch
ISAT-code	34868
Oriëntatie en Niveau	hbo bachelor
Onderwijstaal	Nederlands en Engels
Verleende graad en toevoeging van de graad	Bachelor of Sciences
Studielast in EC	240 EC

Beoordeling NVAO-standaarden

Standaard 3 Toetsing

De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing.

Conclusie

De opleiding **voldoet** aan de basiskwaliteit voor deze standaard. De in 2023 geconstateerde gebreken ten aanzien van de toetsing van de afstudeerspecialisatie Topklas Ondernemen (onderdeel Zelfstandig Ondernemen) zijn adequaat aangepakt. De opleiding heeft op basis van haar herstelplan gestructureerd essentiële verbeteringen doorgevoerd in alle fases van de toetsing van het onderdeel Zelfstandig Ondernemen. Zo zijn er nieuwe relevante leeruitkomsten geformuleerd op basis van algemeen erkende ondernemerschapsmodellen en is het toetsprogramma geherformuleerd met daarin ruimte voor persoonlijke keuzes voor studenten, zowel in leeruitkomsten als in toetsvormen. Er zijn nieuwe beoordelingsformulieren ontworpen met criteria die aansluiten bij de geformuleerde leeruitkomsten en er is een nieuwe handleiding voor studenten geschreven. De opleiding heeft de verbeteringen in 2024 geïmplementeerd en inmiddels ook geëvalueerd met zowel studenten als docenten en examencommissie. Op basis hiervan heeft de opleiding weer nieuwe verbeteringen doorgevoerd.

Onderbouwing

Nieuwe leeruitkomsten

Conform haar verbeterplan heeft de opleiding als vertrekpunt van de verbeteringen nieuwe leeruitkomsten geformuleerd die zichtbaar aansluiten bij de eindkwalificaties van de opleiding. Studenten die kiezen voor de afstudeerspecialisatie Topklas Ondernemen dienen met het volgen van deze afstudeerspecialisatie aan te tonen dat zij aan vier van zeven eindkwalificaties voldoen: Ondernemen in de Agri-foodsector, Managen in de Agri-foodsector, Handel en vermarkten in de Agri-foodsector en Zelfverantwoordelijk functioneren. De opleiding heeft hiertoe het Framework Leeruitkomsten Zelfstandig Ondernemen ingezet. Dit framework is gebaseerd op het gedachtegoed van prof. Allan Gibb, het Framework for Entrepreneurship Education van de OESO en het European Entrepreneurship Competence Framework (Entrecomp). Het Framework Leeruitkomsten Zelfstandig Ondernemen vat de essentie van ondernemerschapsonderwijs samen en richt zich op het ontwikkelen van een ondernemende mindset en bijbehorende vaardigheden bij studenten. Het biedt daarmee zowel een theoretisch als praktisch fundament voor het effectief doceren en toepassen van ondernemerschap. Studenten kiezen uit dit framework met in totaal acht leeruitkomsten (zie bijlage 2) er minimaal drie uit die aansluiten bij hun leerbehoeften en realiseerbaar zijn in de context van hun eigen onderneming. Het panel vindt dat de opleiding met de keuze voor dit model nu een goed fundament heeft om studenten te coachen en beoordelen op het ontwikkelen van ondernemerschap.

Formulering toetsprogramma

Het toetsprogramma van het onderdeel Zelfstandig Ondernemen is geherformuleerd. Het leerproces van de student staat daarin nu centraal. Tijdens het traject worden drie tussenproducten opgeleverd, namelijk het leercontract met de gekozen leeruitkomsten als

vertrekpunt voor het leerproces van de student en twee tussenproducten waarmee de student de voortgang aan kan tonen. Op basis van deze tussenproducten wordt de voortgang van de student op het gebied van ondernemerschap en diens reflectie daarop besproken met de docent-coach. Dit zijn tussentijdse evaluatiemomenten waarbij de docent-coach formatieve feedback en feed forward geeft. De student kiest in overleg met de docent-coach zelf voor passende beroepsproducten die aansluiten bij de gekozen leeruitkomsten en de context van de eigen onderneming. Het tweede evaluatiemoment wordt vastgelegd in een tussentijds beoordelingsdocument.

Het summatieve eindoordeel wordt gebaseerd op een evaluatie van de door de student gekozen leeruitkomsten. Als onderlegger voor deze beoordeling gebruiken de examinatoren het door de student aangeleverde portfolio (soms in de vorm van een website) met daarin de beroepsproducten en de reflecties van de student op diens ontwikkeling ten aanzien van de gekozen leeruitkomsten. Als voorwaardelijke onderdelen bij de eindbeoordeling dient de student een eigen bedrijfsfilm/promotiefilm te maken en deze te vertonen op een ZO-event en daarnaast een boek te lezen dat relevant is voor zijn businesscase. De student beschrijft in een reflectie hoe dit boek heeft bijgedragen aan het succes en resultaten van de ondernemer.

Bij alle beoordelingen (summatief en formatief) zijn twee examinatoren betrokken. De docent-coach die de student begeleidt, is de eerste examiner. Bij de eindbeoordeling vindt bovendien ook een eindgesprek plaats tussen de student en een panel van onafhankelijke deskundigen waaronder een vertegenwoordiger van de opleiding, een gevestigd ondernemer en/of een alumnus van deze afstudeerspecialisatie met meer dan drie jaar werkervaring. Dit panel geeft een advies aan de examinatoren over geconstateerde ontwikkeling van de student ten aanzien van de gekozen leeruitkomsten. Dit advies wordt meegenomen in de eindbeoordeling door de examinatoren.

Het panel vindt dat de opleiding hiermee een complete, goed ingerichte en waardevolle opzet van de toetsing van het ondernemerschap neerzet. In de nieuwe studentenhandleiding wordt dit ook voor studenten toegankelijk beschreven. Het panel vindt de inzet van het paneloordeel een belangrijke toegevoegde waarde, zowel vanwege de rijke feedback die dit oplevert voor de student als vanwege betrouwbaarheid door de toegevoegde externe 'ogen'. Wel adviseert het panel de opleiding om verder uit te werken hoe zij omgaat met de impact van Artificial Intelligence op de gekozen toetsvormen, waarbij geschreven reflecties nu een belangrijke rol spelen.

Nieuw beoordelingsformulieren

De opleiding heeft het beoordelingsformulier voor de eindbeoordeling gebaseerd op het Framework Zelfstandig Ondernemen. De rubric stelt de docent-coach en 2^e examiner in staat om de door de student ondernomen stappen in het leerproces te beoordelen, waarbij de nadruk ligt op de ontwikkeling van ondernemerscompetenties en de toepassing daarvan in de praktijk. De rubric kende in eerste instantie vier beoordelingscategorieën (in ontwikkeling, basis, midden en gevorderd). Na de eerste evaluatieronde is daar een categorie 'goed' aan toegevoegd. Voor het eindgesprek met het panel van deskundigen is een apart beoordelingsformulier ontwikkeld. Dit formulier stelt de ontwikkeling van het ondernemerschap centraal en biedt vanwege de holistische opzet het panel de ruimte om rijke feedback te formuleren.

Uitvoering van de verbeteringen

HAS green academy heeft in 2024 het verbeterde afstudeertraject met 20 studenten gedraaid. Het panel heeft van vier studenten de eindwerken en de beoordelingen bestudeerd. Het panel is positief over de kwaliteit van de producten van studenten. Het panel vond de bestudeerde werken consistent in niveau en onderling goed vergelijkbaar. De opleiding geeft zelf aan dat onderlinge kalibratie van examinatoren nog aandacht behoeft. Het panel onderschrijft dat, maar zag geen heel grote verschillen in aanpak van examinatoren.

Evaluatie van de verbeteringen

De opleiding heeft de ingezette verbeteringen na een jaar geëvalueerd onder docenten en studenten. De uitkomst daarvan is dat studenten de vrijheid en nadruk op persoonlijke groei waarderen, maar vragen om meer uitleg over leeruitkomsten en hulp bij vormvrije evaluatievormen. Docenten waarderen de aanpak, maar signaleren nog behoefte aan concretisering van leeruitkomsten en beoordelingscriteria, en structurele kalibratie voor consistentie. Een extra categorie in de rubric werd aanbevolen om een meer genuanceerdere beoordeling mogelijk te maken. Het panel heeft uit de aangeleverde stukken kunnen opmaken dat de opleiding ook met deze uitkomsten aan de slag is gegaan. Het panel is positief over de voortvarende wijze waarop de opleiding de evaluatie heeft aangepakt en in goed overleg met een betrokken examencommissie verdere verbeteringen implementeert.

Eindoordeel over de opleiding

	B Tuinbouw en Akkerbouw
<i>Standaard 1 Beoogde leerresultaten</i>	Voldoet
<i>Standaard 2 Onderwijsleeromgeving</i>	Voldoet
Standaard 3 Toetsing	Voldoet
<i>Standaard 4 Gerealiseerde leerresultaten</i>	Voldoet

Door de herbeoordeling van standaard 3 en de weging van de oordelen per standaard volgens de beslisregels van de NVAO, beoordeelt het visitatiepanel de kwaliteit van de bestaande hbo-bacheloropleiding Tuinbouw en Akkerbouw van HAS green academy als **Positief**.

Bijlagen

1. Bestudeerde documenten

HAS Visitatierapport B Tuinbouw en akkerbouw
Moduleboek ZO 2022-2023 OUDE SITUATIE
ZO Eindbeoordeling 2022-2023 - OUDE SITUATIE
Verbeterplan Standaard 3 Tuinbouw en Akkerbouw HAS
Annual Report Education Committee (Opleidingscommissie) 2022-2023
Afstudeerprogramma opleiding TA/HBM
Toetsprogramma Topklas en ZO opleiding TA/HBM
Moduleboek ZO 2023-2024 (definitief)
ZO 2023-2024 eindbeoordelingsformulier
Format cursusevaluaties
PowerPoint toelichting Examencommissie
Ordner Feedback Examencommissie
Jaarverslag Examencommissie cluster Agri en Business 23-24
Ordner Evaluatie ZO vernieuwde beoordelingssystematiek
Opdracht – Wat drijft jou als ondernemer
Moduleboek ZO 2024-2025
Zelfstandig Ondernemen eindbeoordelingsformulier 2024-2025

De eindwerken Zelfstandig Ondernemen van vier afstudeerders uit 2024-2025 inclusief de beoordelingsformulieren.

2. Leeruitkomsten Framework Zelfstandig Ondernemen

Leeruitkomst	Beschrijving
A. Ondernemend gedrag en houding	De student ondervindt en demonstreert begrip van de verschillende elementen die bijdragen aan ondernemend gedrag, met inbegrip van de dynamiek van zowel loondienst als zelfstandig ondernemerschap, inclusief de rollen, verantwoordelijkheden en uitdagingen die ermee gepaard gaan.
B. Empathie met de leefwereld van ondernemers	De student toont begrip van de leefwereld van de ondernemer, met specifieke aandacht voor de complexiteit van zelfstandigheid en hoe dit van invloed kan zijn op persoonlijke en professionele ontwikkeling en experimenteert hiermee.
C. Gevoel voor ondernemende waarden	De student demonstreert begrip van de fundamentele waarden die de kern vormen van ondernemerschap en vertaalt deze naar concrete situaties of contexten.
D. Motivatie voor ondernemerschap	De student toont begrip van de praktische toepassing van theoretische kennis verworven tijdens het hoger onderwijs, met het oog op het lanceren en beheren van een eigen/nieuwe onderneming.
E. Proces van ontwikkelen van een onderneming	De student demonstreert het vermogen om alle aspecten van het opstarten van een zelfstandige onderneming te doorlopen, met inbegrip van planning, uitvoering en evaluatie van de bedrijfsactiviteiten.
F. Generieke competenties in ondernemerschap	De student heeft vaardigheden ontwikkeld die relevant zijn voor zowel zelfstandig ondernemen als bestaande organisaties, door het verwerven van een brede set van praktische en theoretische competenties.
G. Belangrijkste Business How – to's	De student kan reflecteren op (on)verwachte situaties en benoemen hoe deze situaties van invloed zijn geweest op het ondernemingsproces, met het oog op toekomstige besluitvorming en strategieën.
H. Vermogen om te netwerken	De student kan effectief relatiemanagement toepassen binnen de context van zelfstandig ondernemen, met de nadruk op het opbouwen van een sterk netwerk en het onderhouden van waardevolle professionele relaties voor duurzame zakelijke groei.